

על הספר "חימוש והשפעה"

מאת: תומאס שלינג

כך לדוגמה לאחר תקרית מפרץ טונקין (אוגוסט 1964), שבמהלכה תקפו ספינות טורפרו צפון ויאטנאמיות ספינות מלחמה אמריקניות, ביצעו כוחות ארה"ב פעולת-גמול. 12 שעות לאחר ההתקפה הויאטנאמית תקפו מטוסים אמריקניים מתקני צי בחמישה נמלים בצפון ויאטנאם. תוך כדי ההתקפה הודיע הנשיא ג'ונסון על ביצוע פעולת הגמול, והרגיש: "לפי שעה תהיה תגובתנו מוגבלת והולמת את המצב". ניתוחו של שלינג את פעולת-הגמול הזו מרגיש את המורכבות והעדיניות שבשפת הכוח: פעולת המטוסים נגד צפון ויאטנאם הייתה בגדר מסר, וכדברי המחבר: "הדיפלומטיה של אותו לילה נעשתה בעיקר בידי טייסים, ולא בידי כותבי נאומים". בחירת המטרה לפעולת הגמול הרגישה את הקשר שבין התוקפנות לעונשה ולפיכך, הייתה זו פעולה צבאית "הולמת".

מסגרת הניתוח, שמיישם שלינג לגבי דוגמה זו, ישימה למעשה לכל פעולת גמול צבאית. אין ספק שהמסגרת הקונצפטואלית המוגשת בספר זה ניצבה, לפחות בחלקה, בפני מעצבי המדיניות בישראל בתקופת פעולות הגמול, בשנות ה-50. גם אז היה על ישראל להבהיר לירדן ולמצרים שאין היא מוכנה להשלים עם מעשי תוקפנות שמקורם בשטחיה, ולפיכך הופעלו או כוחות צבא קטנים למבצעים מוגבלים. הדרושיח המדיני כלל כמרכיב של קבע גם אלמנט אלים, שכוון להכאיב למדינות שהעניקו בסיסים לפראין, ולהכריחן למנוע מהם אפשרות פעולה. מסגרת ניתוח זו נכונה, מן הסתם, גם לגבי המצב בררם לבנון, ולמעשה, דומה שכל הרוצה להבין את הלוגיקה של פעולת הגמול, חייב לעקוב אחר דקויותיהם של הטיעונים המועלים בפרק הרביעי בספר — "לפעולה הצבאית לשון משלה".

מושג אחר הנסקר בספר בהרחבה, ושיש לו בוודאי קשר ישיר לבעיות הביטחון של ישראל, הוא "מלחמת-המנע". אמנם המחבר מתייחס בדיון לאסטרטגיה של מעצמות העל, אבל, כפי שהוא עצמו מרגיש בהקדמה, "אותם עקרונות כרוכים במאורעות המולוכיים למלחמה תרמו-גרעינית ולמלחמה קונבנציונאלית מודרנית". כלומר, "מלחמת-מנע" אינה רק "מכה ראשונה" גרעינית, ומבחינה זו, מציין המחבר, מלחמת ששת הימים היא דוגמה למלחמת-מנע.

למרות שהספר נכתב בשנות ה-60 (פורסם לראשונה ב-1966), הרי מסגרת הניתוח ישימה למציאות של ימינו, וכפי שהמחבר כותב בהקדמה המיוחדת למהדורה העברית, הרי שבמבט-לאחור הסתבר לו, שבכרית-המועצות אכן מגלה היענות יוצאת-דופן ל"דרישה" שבו הוא עוסק בספר, אותו דרישה מתמיד בין יריבים, המתקיים כשלוט ובמלחמה — וגם בכל מצביה-הביניים שביניהם. עניין מיוחד מעורר הפרק על "אמנות המחויבות", שבו בוחן המחבר את היבטיה העדינים והמורכבים של המחויבות של מדינה אחת כלפי רעותה. נושא זה עורר אקטואלי כיום כשם שהיה, כאשר הגריר תומאס שלינג את הבעיה: "בראה שאיש אינו מטייל ספק בעוברת קיומו של צבא פרדלי שיגן על קליפורניה, אולם שמעתי צרפתים המפקקים, אם אפשר לסמוך על כך, שצבא אמריקני יגן על צרפת". גם כיום, האירופים עדיין אינם משוכנעים בכנות כוונותיה של ארה"ב לגביהם, ותעיד על כך בבירור הסערה, שקמה בעקבות דברי הנשיא ריגן על "מלחמה זירית" באירופה.

הספר "חימוש והשפעה" הוא תוצר מובהק של "אסטרטג אורחי". אותה דמות של אסטרטג שאינו איש צבא, חוקר מעולם האקרמיה, שפעל לצד המערכת הצבאית הממסדית, אבל בכוח פריצות-הדרך המחשבתית שעשה, תרם רבות לעיצוב החשיבה הצבאית הרשמית. תומאס שלינג הוא אחד מני כמה: ברנרד ברודי, הרמן קאהן, הנרי קיסנינגר, רוברטה ואלברט וולסטטר ואחרים, שבשנות ה-50 ובתחילת שנות ה-60 פרסמו שפע של ספרות חלוצית בתחומי האסטרטגיה, הדיפלומטיה והביטחון הלאומי, וזאת לנוכח המציאות של העולם הגרעיני.

הספר "חימוש והשפעה" מצטרף לשורה של ספרים נוספים העוסקים בתחום זה, ושראו אור בהוצאת "מערכות". בין אלה ראוי להזכיר את ספרו של אלוף (מיל') פרופ' יהושפט הרבכי, "מלחמה גרעינית ושלוט גרעיני", ואת ספרו של פרופ' ברנרד ברודי, "מלחמה ופוליטיקה". ספרים אלה מהווים תשתית לספרייה בעברית בתחומי האסטרטגיה ועיצוב מדיניות הביטחון.

עמוס רגב

המאה ה-19 חזתה בשינוי דמותה של המלחמה. כמאות הקודמות לה היו רוב המלחמות בגדר מלחמות-קבינטים, ששליטי מדינות יזמו אותן, והן נוהלו בידי צבאות קטנים ומקצועניים, ונועדו להשגת תכלית דיפלומטית או מדינית מוגדרת. אבל מאז המהפכות האמריקנית והצרפתית, החל להתעצב סוג חדש של צבאות, שלחמו מלחמות מסוג חדש: צבאות-המונים, ששיקפו התלהבות עממית מן המלחמה וממטרותיה, ושהשתתפו במלחמות, שנועדו להשגת תכליות גדולות כהגדרתו של לודנדורף (מצביא גרמני, 1865-1937): "המלחמה היא הביטוי הנעלה ביותר של רצון-הקיום הלאומי", ולפיכך — המלחמה היא טוטאלית. שתי מלחמות העולם, שהתחוללו במאה ה-20, אכן היו מלחמות טוטאליות ומטרתן הייתה לכפות על היריב כניעה ללא תנאי, כפי שבא לידי ביטוי בתכליתן המדינית של בעלות-הברית במלחמתן נגד מעצמות ה"ציר". במלחמת העולם השנייה.

עם תום מלחמת העולם השנייה, שוב השתנה אופיה של המלחמה. פיתוח הנשק הגרעיני הביא לשידור-מערכות מוחלט באסטרטגיה של המעצמות. אם עד לעידן הנשק הגרעיני נהגו להגריר את האסטרטגיה כשימוש מוצלח בכוח להשגת מטרה, הרי בעידן הגרעיני היא הפכה — כהגדרתו של תומאס שלינג, מחבר הספר "חימוש והשפעה" — ל"אי-שימוש מוצלח בכוח". כלומר — האסטרטגיה הפכה לאמנות ה"הרתעה".

"הרתעה" היא מושג מפתח באסטרטגיה הגרעינית, ושימשה כיסוד המדיניות האמריקנית של תחילת שנות ה-50, מדיניות "התגמול המאסיבי". מדיניות זו איימה בשימוש כולל בנשק הגרעיני כתגובה להתגרות סובייטית מוזינת, אך במהרה נוכחו הכל לדעת שאין היא יכולה לשמש כבסיס ריאלי לדיפלומטיה של ימות שלום. הסתבר לאמריקנים שאין זה מציאותי לאיים בהטלת נשק גרעיני כתגמול על מלחמות מקומיות; לא כל שכן כשבמלחמות המקומיות הללו לוחם צד שלישי, "שליח" של המעצמה הזריבה.

ובך הכירו, החל במחצית שנות ה-50, בקיומן של רמות אלימות שמתחת לרמת המלחמה הטוטאלית; ובמקום האלימות משולחת, הרסן נוסח מלחמת-העולם, החל להיעשות שימוש באלימות מבוקרת, המשמשת מכשיר בידי המדינה להשגת יעדים מוגבלים.

במקום הפעלת צבאות-המונים באה הפעלת כוחות בעצמות שונות, על-פי הנחית הדרג המדיני, ובמטרה ל"אותת" לצד היריב ולהעביר לו מסר מסוים ומוגדר היטב. דומה כאילו נסגר מעגל תורת המלחמה, ותחת צלה המאיים של המלחמה הגרעינית, התפתחו בתורה ובמעשה סוגים רבים של תת-מלחמות — מלחמה אסטרטגית מוגבלת, מלחמה הדרגתית, מלחמה זירית, מלחמת עונשין מוגבלת, מלחמה קרה, פעולות גמול, ועוד.

הספר "חימוש והשפעה" מתגדר בתחום זה של השימוש שעושה הדיפלומטיה — ככלי של המדיניות הלאומית — ברמות שונות של אלימות. כשבעת פרקיו סוקר הספר היבטים שונים של עיצוב דיפלומטיה ושל שילוב מושכל של כוח בה. זאת, כשולגד ענינו הנחה בסיסית אחת: קיומו של דרישה מתמיד בין יריבים, במלחמה ובשלום כאחד.

"קל להרוס מאשר ליצור" — זה העיקרון המונח ביסוד הפעלת האלימות. משמעותו של עיקרון זה בהפעלת כוח היא, שניתן להכאיב ליריב מבלי שיהיה צורך למוטטו. היכולת להכאיב היא כוח מיקוח בידי כל מדינה. אף בימות שלום. אם לשתי מדינות יש עצמות גדולות, ייתכן שהללו מנטרלות זו את זו ומונעות פרוץ מלחמה, אבל עדיין בכוחה של כל מדינה להכאיב ליריבה.

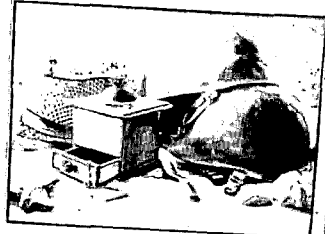
לפעולה הצבאית — מרגיש המחבר, ואף מרגיש — יש לשון משלה. מדינות יכולות לאיים, ל"אותת", להמר בנוסח הליכה על הסף, וכל אלה אמצעים אלימים אף ללא הפעלת כוח. אבל, אפילו הפעלת הכוח בפעולה צבאית גלויה, איננה מעשה פרוע וחסר מגבלות; בחירת המטרה שאותה תוקפים, הפוז שמופעל נגדה, שיטת הפעולה ועיתויה, כל אלה הם אך מעט מכלל המשתנים המלווים כל מבצע צבאי ולכל אחד מהם נודעת חשיבות משלו. למעשה טוען המחבר, שכל מבצע צבאי היהו גם בגדר משא ומתן דיפלומטי; המשחק המדיני כולל בתוכו גם את כלי המשחק הצבאיים.

ספרים חדשים מבית מערכות

פני הקרב

גידן קליין

הימוש

קדימה לברלין

מידוני

מלחמת העולם השלישית

רנס תאוד

היצור תולדות המלחמות

טייס קרב במלחמת ויטנאם

מלחמת העולם השלישית